

Ключевые слова: семья, ответственность, ответственное отношение к родительству, развитие ответственного отношения к родительству у ученической молодежи, готовность, профессиональная подготовка.

Kolesnik Y.Y.

CATEGORIZATION-CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF SOCIAL PEDAGOGUE TRAINING TO DEVELOPMENT RESPONSIBLE PARENTHOOD AMONG SCHOOL YOUTH

The article analyzed the basic categories and notions to the problems of training social pedagogue to the development of responsible attitude to parenthood by school youth – “family”, “responsibility”, “responsible attitude to parenthood”, “development of responsible attitude to parenthood by school youth”, “readiness”, “professional preparation”. Complaint substantial characteristics of the leading categories and concepts of research.

Key words: family, responsibility, responsible attitude to parenthood, development of responsible attitude to parenthood by school youth, readiness, professional preparation.

УДК 37.013.42

Корецька Л.О.

ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ

У статті розглядаються соціальні інституції як осередки функціонування освітньо-виховного простору. Соціальні інститути як інтегровані соціальні системи визначені в світлі сукупності статусів і ролей, соціальних норм та санкцій, соціальних організацій, які виконують функціональні місії педагогічного процесу – розвитку, освіти й виховання.

Ключові слова: соціальні інститути, соціальна система, педагогічний процес, розвиток, освіта, виховання

Інституційний аспект функціонування міжособистісної взаємодії індивіда і соціуму був традиційною сферою інтересів історико-педагогічної науки. Він знаходився у площині досліджень мислителів, філософів, соціологів, педагогів, психологів, зокрема О. Конта, Г. Спенсера, Е. Дюркгейма, Дж. Локка, І. Гербарта, Я-А. Коменського, а також сучасних науковців – І.М. Богданової, Р.Х.Вайноли, І.Д. Зверевої, А.Й. Капської. Проте, на нашу думку, є недостатнім вивчення функцій соціальних інститутів як осередків формування освітньо-виховного простору. Тому метою нашої статті є обґрунтування функцій соціальних інститутів у контексті розвитку, освіти й виховання.

Науковці виокремлювали такі основні соціальні інституції, які вирішували наступні завдання суспільного життя:

- потребу продовження роду – соціальні інститути сім'ї і шлюбу, до яких належать інституції родинності, батьківства, материнства, опікунства, побратимства;
- потребу безпеки та соціального порядку – політичні інститути, до яких належать суди, заклади профілактики асоціальних проявів, прикази, земські управи;
- потребу отримання знань, формування умінь і навичок, оволодіння способами дії у соціалізації нового покоління; їх головна мета у створенні, розвитку, зміцненні культури для соціалізації молодого покоління і передачі йому накопичених культурних цінностей всього суспільства як цілого;
- підготовку кадрів – інститути освіти – наука, культура;
- потребу вирішення духовних проблем та сенсу життя – інститути релігії.

Отже, соціальний інститут – це організована та інтегрована соціальна система, що охоплює сукупність статусів і ролей, соціальних норм та санкцій, соціальних організацій, які виконують функціональні місії педагогічного процесу – розвитку, освіти й виховання.

Функціонування соціальних інституцій є благом для суспільства, оскільки система їх досконалої завершеної взаємодії приносить користь у вирішенні багатогранної сукупності завдань, їх окресленої мети, завершеності завдань суспільного виховання. Зрозуміло, що існують явні та латентні функції соціальних інститутів, їх діяльність забезпечує впорядкованість взаємодії різних людей шляхом зведення їх зусиль до передбачуваної соціальної ролі; сприяє соціалізації індивідів; впорядковує соціальне управління та контроль. Якщо соціальний інститут приносить суспільству шкоду, то ці дії є дисфункцією, позаяк вони призводять до зміни соціальних потреб, які не знаходять відображення у структурі і функціях соціального інституту, тобто вони протидіють проти суспільних моральних позицій.

Існують наступні підходи науковців до розуміння соціальних інститутів. Зокрема, інституційний підхід О. Конта до вивчення соціальних явищ починається із позицій позитивного впливу у системі методів виховання, коли одним із об'єктів впливу стає механізм забезпечення в соціальній взаємодії особистості і середовища. “Для нової філософії порядок завжди складає умову прогресу і навпаки, прогрес є необхідною метою порядку” [2: 27]. О. Конт розглядав основні соціальні інститути – сім'ю, державу, релігію – з позицій їх включення у процеси соціальної інтеграції і виконуваних при цьому функцій. Його бачення ґрунтувалося на положеннях про те, що інститути, вірування і моральні цінності суспільства функціонально взаємозв'язані і пояснення будь-якого соціального явища в цій цілісності має на увазі віднайдення закономірностей такої взаємодії з іншими явищами. Метод О. Конта, його звернення до аналізу найважливіших соціальних інститутів, їх функцій, структури суспільства зробили значний вплив на подальший розвиток суспільних наук – філософії, педагогіки, психології, історії.

Своє продовження інституційний підхід з питань досліджень суспільних явищ отримав у працях Г. Спенсера, який вперше у науці започатковує поняття “соціальний інститут”. Соціальний організм складається з трьох головних систем: регулятивної, що проводить засоби для життя, і розподільчої, яка розподіляє функції і ролі учасників взаємодії. Г. Спенсер вирізняє такі види соціальних інститутів, як інститути спорідненості – шлюб, сім'я; економічні – розподільні, регулюючі – релігія, політичні організації [11: 3]. Отже, будь-який соціальний інститут формується як виконуюча певні функції стійка структура соціальних взаємодій.

Розгляд соціальних інститутів у функціональному аспекті продовжив Е. Дюркгейм, який дотримувався ідеї про позитивність суспільного у творенні інститутів, які виступають найважливішим засобом самореалізації особистості [1]. Е. Дюркгейм обґрунтував створення особливих інституцій підтримки солідарності в умовах розподілу праці – професійних корпорацій. Він стверджував, що корпорації, які вважають анахронізмом, насправді є корисними і доцільними. Корпораціями Е. Дюркгейм називає інститути типу професійних організацій, що включають роботодавців і працівників, які стоять достатньо близько один до одного, щоб бути для кожного школою дисципліни, яка має престиж і владу [1]. М. Вебер вважав, що соціальні інститути – держава, релігія, право – повинні “вивчатися соціологією в тій формі, в якій вони стають значущими для окремих індивідів, в якій останні реально орієнтуються на них в своїх діях” [5: 180]. Так, обговорюючи питання про раціональність суспільства промислового капіталізму, він на інституційному рівні розглянув раціональність як продукт відділення індивіда від засобів виробництва. Органічним інституційним елементом такої соціальної системи виступає капіталістичне підприємство. Воно розглядається М. Вебером як гарант економічних можливостей індивіда, який перетворюється тим самим на структурний компонент раціонально організованого суспільства. Класичним прикладом є аналіз М. Вебером інституту бюрократії як типу легального панування, обумовленого, перш за все, цілераціональними міркуваннями. Бюрократичний механізм управління постає при цьому як сучасний тип адміністрації [12: 214].

Історико-педагогічна спадщина структурування і функціонування соціальних інститутів належить Т. Парсонсу, який будує концептуальну модель суспільства, розуміючи її як систему соціальних стосунків у контексті соціально-педагогічної взаємодії. Причому соціальні інститути обґрунтовуються як особливого складу “осередки”, що функціонально відображують певні соціальні стосунки. У загальній теорії дії соціальні інститути виступають як особливі ціннісно-нормативні комплекси, що регулюють поведінку індивідів, крім того, як стійкі конфігурації, створюючи статуснорольову структуру суспільства. Інституційній структурі соціуму надається роль детермінанти, оскільки саме вона покликана забезпечити соціальний порядок у суспільстві, його стабільність і інтеграцію [10: 231-232]. У системі соціальних інститутів соціальна поведінка людей вивчається в тісному зв'язку з існуючою системою соціальних нормативних актів і структур, необхідність виникнення яких прирівняна до природно-історичної закономірності. Соціальні інститути передбачають “свідомо регульовану і організовану форму діяльності багатьох людей, відтворення зразків їх поведінки, звичок, традицій, які передавалися з покоління в покоління, що повторювалися чи були усталеними. “Кожний соціальний інститут, що входить до певної соціальної структури, організовується для виконання тієї або іншої суспільно значущої мети і функцій” [6: 118]

На думку дослідників, історико-педагогічні трактування категорії “соціальний інститут” не вичерпують усіх підходів до його визначення. Так, на думку У. Гамільтона, “...інститути – це словесний символ для кращого опису групи суспільних звичаїв. Вони означають постійний спосіб мислення або дії, який став звичкою для групи або звичаєм для народу. Світ звичаїв і уявлень, до якого ми пристосовуємо наше життя, є сплетінням і безперервною площиною соціальних інститутів” [8: 84].

Дж. Хоманс визначає соціальні інститути як “відносно стійкі моделі соціальної поведінки, на підтримку яких спрямовані дії багатьох людей” [9: 6].

Таким чином, у науковій думці має місце значна кількість трактувань і дефініцій категорії “соціальний інститут”. Вони різні в розумінні як природи, так і їх соціальних місій.

Аналіз зарубіжної і вітчизняної педагогічної літератури свідчить, що і в межах обраної парадигми у тлумаченні соціального інституту має місце широкий набір версій і підходів. Так, більшість авторів вважають за можливе дати поняттю “соціальний інститут” однозначну дефініцію, яка включала б “стійкий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, установок, регулюючих різні сфери особистісної діяльності і організуючих їх в систему ролей і статусів, що утворюють соціальну систему” [6: 117].

Н. Коржевська зазначає: “Соціальний інститут є спільністю людей, що виконують певні ролі на основі їх об'єктивного положення (статусу) і організованих за допомогою соціальних норм і мети [5: 11]. Я. Щепанський репрезентує інтегральне визначення соціальних інститутів як “системи закладів, у яких певні люди, вибрані членами груп, отримують повноваження для виконання суспільних і безособових функцій для задоволення істотних індивідуальних і суспільних потреб і для регулювання поведінки інших членів груп” [7: 96-97].

Є й інші спроби дати однозначну дефініцію, виходячи, наприклад, з норм і цінностей, ролей і статусів, звичаїв і традицій. З точки зору В. Барауліна, такі підходи не є плідними, оскільки звужують розуміння такого комплексного явища як соціальний інститут до функціональної його однозначності. Більш змістовними В. Бараулін вважає концепції, що ґрунтуються на комплексному аналізі соціальних інститутів і тлумаченні їх багатозначності.

Соціальним інститутом деякі учені розуміють як сукупність нормативно-ціннісний обумовлених ролей і статусів, призначених для задоволення певних соціальних потреб. Більше того, соціальна освіта створена для використання ресурсів суспільства у формі інтеракції для задоволення цієї потреби має, крім того, ознаки інтегральності [4: 80].

Можна стверджувати, що соціальні інститути – специфічні утворення, які забезпечують відносну стійкість зв'язків і відносин у рамках соціальної організації суспільства, та історично обумовлені як новітні форми організації і регулювання суспільного життя. Соціальні інститути виникають на шляху розвитку суспільства, що диференціює

різновиди діяльності, розподіл праці, формує специфічні види суспільних стосунків. Їх виникнення обумовлено об'єктивними потребами соціуму в регулюванні суспільно значущих сфер діяльності і соціальних відносин.

Як зазначають дослідники соціальні інститути постійно видозмінюються, оскільки деякі елементи структури інституту в ході історичного розвитку суспільства або втрачаються, або наповнюються новим змістом, з'являються нові завдання і функції. Слід зауважити, що кожний новостворений соціальний інститут – це конгломерат певного виду суспільних стосунків.

Ознаками функціонування соціального інституту можна вважати:

- визначення позицій суб'єктно-суб'єктних стосунків діяльності, що набувають стійкого характеру;
- чітко організовану парадигму функціонування цього соціального інституту;
- наявність специфічних соціальних норм і постанов щодо реалізації регулятивної функції поведінки особистостей у межах освітньо-виховної місії соціального інституту;
- наявність соціально значущих функцій інституту, спроможних інтегрувати функціонування і забезпечення його соціальної системи.

Ці ознаки є узагальненням нормативного характеру функціонування соціальних інститутів, водночас вони є зручним інструментом для аналізу процесів інституціоналізації соціальних утворень.

Соціально-педагогічний підхід фіксує особливу увагу на соціальних функціях інституту і його нормативній структурі. Як зазначає М. Комаров, реалізація інститутом соціально значущих функцій “забезпечується наявністю в рамках соціального інституту цілісної системи стандартизованих зразків поведінки, тобто ціннісно-нормативної структури” [3: 19]. Найважливішими функціями, які соціальні інститути виконують у суспільстві, як зазначають дослідники, є:

- регулювання діяльності членів суспільства в межах соціально-педагогічних відносин;
- створення можливостей взаємовпливу спільноти та соціальних інститутів;
- забезпечення соціальної інтеграції, стійкості суспільного життя в історично обумовлених обставинах;
- соціалізація індивідів.

Структура соціальних інститутів найчастіше включає певний набір складових елементів, залежних від типології соціальних інститутів.

Можливі різні критерії класифікації в умовах функціонування соціальних інститутів. З них ми вважаємо за доцільне зупинитися на двох – змістовному і формалізованому. Змістовний критерій, тобто характеру змістових завдань, що виконують інститути, можуть мати політичний характер – держава, партії, армія; економічний характер – розподіл праці, власність, податки; виховний характер – інститут спорідненості, шлюб і сім'я; духовний характер – освіта, культура, масові комунікації.

Слід зазначити, що діяльність політичних заснована на суворих, нормативно і юридично закріплених розпорядженнях, правилах, інструкціях. Це держава, армія, суд, пенітенціарна система. У неформальних інститутах така регламентація соціальних ролей, функцій, засобів і методів діяльності і санкцій за ненормативну поведінку відсутня. Вона регулюється традиціями, звичаями, соціально-педагогічною нормативною базою. Від цього неформальний інститут не перестає бути інститутом за формою і виконувати відповідні виховуючі регулюючі соціальні функції.

Таким чином, соціальний інститут як організована та інтегрована соціальна система, що є сукупністю статусів і ролей, соціальних норм та санкцій, соціальних організацій, які виконують функціональні завдання соціально-педагогічного процесу, мають комплексний, інтегративний характер та є передумовою формування освітньо-виховного простору. Система діючих у суспільстві соціальних інститутів залучає кожного індивіда до обраної

сфери діяльності, вимагаючи від нього одночасно і нормативно регульований тип поведінки у соціумі.

Подальше дослідження функціонування соціальних інститутів дозволить нам ефективно з'ясувати історико-педагогічні закономірності формування освітньо-виховного середовища Півдня України останньої чверті ХУІІІ – початку ХХ століть.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дюркгейм Е. Про розподіл суспільної праці. – Одеса, 1900. – С. 23-24.
2. Конт О. Курс положительной философии. – СПб., 1899. – С.3-44.
3. Комаров М. З. О понятии социального института // Введение в социологию. – № 3. – С. 19.
4. Смелзер Н. Социология. – М., 1994. – С. 79-81.
5. Коржевская Н. Социальный институт как общественное явление (социологический аспект). – Свердловск, 1983. – С. 3 – 11.
6. Осипов Р. В., Кравченко А. И. Институциональная социология // Современная западная социология. – М., 1990. – С. 118.
7. Щепанский Я. Элементарные понятия социологии. – М., 1969. – С. 96-97.
8. Hamilton W. Institution/Encyclopedia social sciences. – Vol. VIII. – P. 84.
9. Homans G. S. Sociological relevance behaviorism//Behavioral sociology. Ed. R. Burgess, D. Bushell. – N.- Y., 1969. – P. 6.
10. Parsons P. Essays on sociological theory.- N.-Y., 1964. – P. 231-232.
11. Spencer H. Principles ethic.- N.- Y., 1904. – Vol. 1 – P. 3.
12. Weber M. Essays on sociology. – N.- Y., 1964.- P. 214.

Корецкая Л.А.

ФУНКЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ ИНСТИТУТОВ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

В статье рассматриваются социальные институты как очаги функционирования образовательного-воспитательного процесса. Социальные институты как интегрированные системы определены в свете общности статусов и ролей, социальных норм и санкций, социальных организаций, которые выполняют функциональные миссии педагогического процесса – развитие, образование и воспитание.

Ключевые слова: социальные институты, социальная система, педагогический процесс, развитие, образование, воспитание

Koretskaya L. O.

THE FUNCTIONS OF SOCIAL INSTITUTES IN KONTEKST OF FORMATION OF EDUCATIONAL AND UPBRINGING PROCESS

Social institutes as the functional centers of educational and upbringing process are being considered. Social institutes as integration systems are defined in the light of community of statuses and roles, social standards and sanctions and social organizations performing functional missions of pedagogical process – development, education and upbringing.

Key words: social institutes, pedagogical process, development, education, upbringing.

УДК 37.013

Логвиновська Т.А.

МОТИВАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО БУТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ ВИХОВАННЯ ЇЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

У статті розглядаються основні змістовні параметри мотиваційного компонента як складової соціальної спрямованості студентської молоді. Студентське середовище забезпечує систему мотивів соціального буття студентів, що висвітлені як позитивні характеристики процесу виховання, так і негативні прояви їх поведінки.

Ключові слова: мотиваційний компонент, соціальна спрямованість, виховний процес